

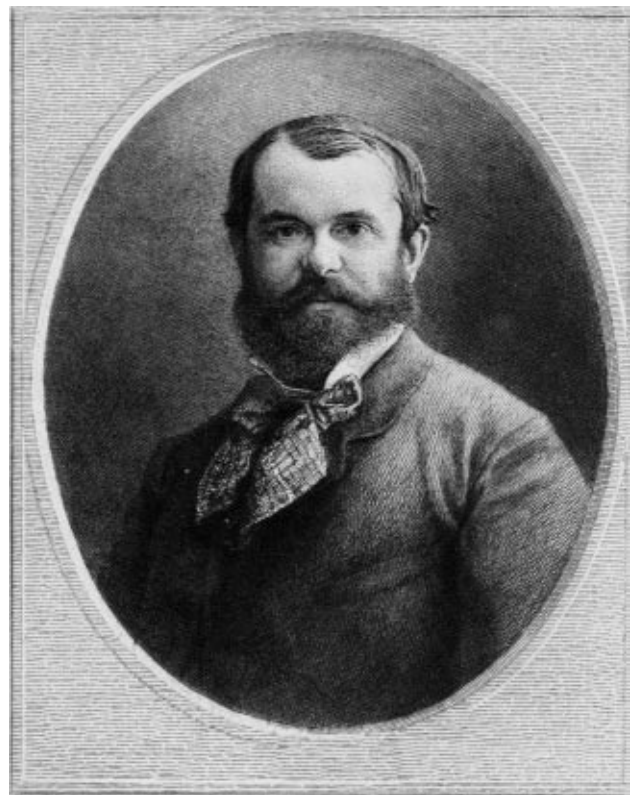
© JEAN KOENE 1994

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, gekopieerd of overgenomen,
zonder de schriftelijke toestemming van de schrijver.

Familiegeheimen

Hendrik de Veer (1829-1890)

Gustave Droz (1832-1895)

FAMILIEGEHEIMEN

Pierre Joseph Proudhon, Frans socialistisch denker met anarchistische neigingen, hield niet van openhartigheid op het gebied van de liefde. Nu zal hij met ‘liefde’ wel ‘seks’ bedoeld hebben, toen hij de opmerkelijke uitspraak deed, ‘dat elk gesprek over liefde, zelfs tussen verloofden, zelfs tussen echtgenoten ongepast is, fnuikend voor het respect in de huiselijke kring, de arbeidslust en de sociale plichtsbetrachting’. Volgens zijn zeggen had Proudhon die strikte opvatting meegekregen van zijn moeder, een boerenvrouw, die volgens hem ‘een heldere kijk op het leven’ had. Toen de eerste jongelingsdromen Pierre Joseph in verwarring begonnen te brengen, had zijn moeder hem voorgehouden: ‘Spreek nooit met een meisje over liefde, zelfs niet als je van plan bent met haar te trouwen’.

DE ‘PREUTSCHHEID’ ALS SECRETARESSE

In 1877 schreef Conrad Busken Huet (1826-1886) een artikel over het boek *Trou-Ringh* voor ‘t Jonge Holland van de Nederlandse schrijver Hendrik de Veer (1829-1890) en hij citeerde in verband met dat boek uitvoerig uit Proudhon, – in het Frans! Huet was het eens met de seks- en lustvijandige opvattingen van deze Franse theoreticus en kon dan ook veel waardering opbrengen voor Hendrik de Veer, die in zijn boek het huwelijksleven heel discreet had beschreven. Dat de schrijver de titel *Trou-Ringh* had ontleend aan de zeventiende-eeuwse dichter Jacob Cats, vond hij echter minder gelukkig. Die titel wekte verkeerde verwachtingen bij de lezer, meende Huet, want Cats was nooit zo netjes geweest. Busken Huet:

Wij allen weten, dat indien Cats heden ten dage overluid werd voorgelezen in de kringen, voor welke De Veer’s Trou-Ringh bestemd is, de volwassen meisjes bloedrood zouden worden, en de volwassen jongens elkander zouden aanstooten met den elboog.

Het succes dat Cats eertijds boekte met zijn eigen ‘*Trou-Ringh*’, had De Veer ertoe kunnen verleiden, met pikanterieën ‘Catsiaanse triomfen’ na te streven, maar dat gebeurde niet, tot tevredenheid van Huet.

De Trou-Ringh is geboren uit eene Fransche inspiratie, betaalt tol aan Duitsch gevoel, aan Duitschen armen-zondaars-humor, en kon geschreven zijn door eene ongehuwde Engelsche dame. Met dit laatste bedoel ik een compliment, in zoover De Veer het hagchelijk onderwerp zijner keus zoo kiesch behandeld heeft, dat de Preutschheid zelve zijne secretaresse had kunnen wezen.

‘FRANSCHES INSPIRATIE’

De Veer had zich bij het schrijven van zijn Trou-Ringh (1868) laten inspireren door het voorbeeld van de Franse schrijver Gustave Droz (1832-1895). Droz had twee jaar eerder, in 1866, de Franse lezers in verrukking weten te brengen met zijn boek *Monsieur, Madame & Bébé*, waarvan in 1877, volgens de mededeling van Huet, al ‘zeventig uitgaven’ waren verschenen. Busken Huet vond Droz erg goed en veel beter dan De Veer. De Nederlandse schrijver bezat, volgens hem,

wel geest, en zekere heerschappij over de taal, maar niet genoeg om zich met den auteur van Monsieur, Madame et Bébé te kunnen meten.

Misschien is het Busken Huet ontgaan, dat Gustave Droz veel minder ‘kiesch’ schreef dan Hendrik de Veer en het zelfs nodig vond, in het voorwoord van zijn boek de lezeressen daarop te attenderen.

Als u bij het doorbladeren van dit boek hier of daar aanstoot zou nemen aan een vrolijkheid, oordeel dan niet te snel. In het eerste gedeelte van mijn boek is een vrijgezel aan het woord! Vergeef het hem maar, want na bladzijde honderd is hij getrouwd en blijkt hij een aardige echtgenoot te zijn.

‘VROLIJKHEDEN’

Wat zich in de voorhuwelijkse periode van *Monsieur* afspeelt, vernemen we onder meer uit een brief. Droz laat de jongeman Robert corresponderen met zijn ‘vrome vriend’ Claude, met wie hij gelukkige jaren heeft mogen doorbrengen op het jezuïetencollege. Op last van zijn vader verliet Robert de school vroegtijdig om een militaire opleiding te gaan volgen. De jonge officier is nu druk bezig het leven te verkennen en maakt zijn oude schoolmakker deelgenoot van zijn bevindingen en zijn overrompelende gevoelens. Hij verkeert in zielenood.

Robert blijkt kennis gemaakt te hebben met vrouwen en heel in het bijzonder met een van zijn nichten, een gravin, die grote verwarring sticht in zijn gemoedsleven. Die adellijke dame verkondigt heidense opvattingen en lijkt te spotten met alle dogma’s die voor haar neef nog heilig zijn. Zij beschouwt die neef, ‘Mon petit Robert’, zo’n beetje als een kind dat nog heel veel moet leren. Maar ze wil ook iets van hem leren. Robert is lichamelijk goed ontwikkeld, zwemt uitstekend en kan op dat terrein dus haar leermeester zijn. Op een warme dag verschijnt zij in zwemkledij en troont zij hem mee naar de rivier. Zij wil leren ‘drijven’ (*faire la planche*). Ze dalen tezamen af in het verkoelende water, zij gaat op haar rug liggen en hij moet haar met zijn handen ondersteunen. Robert in zijn brief aan de ‘vrome vriend’ Claude:

Ze pakte mijn hand, zonder aarzeling, stevig beet, zoals je de knop van een wandelstok of een trapleuning vastgrijpt en we liepen tegen de stroom in. Door de druk van het water zag ik de stof van haar kleding zich spannen en werkelijkheden zich schaamteloos aftekenen waarvan alleen al het vermoeden mijn verontwaardiging zou hebben gewekt. Ik was helemaal in de war door de taak die ik daar moest verrichten. O, mijn dierbare Claude, van hoeveel smarten en angsten zou jouw edele ziel vervuld zijn geraakt, als je mij daar bezig had gezien. Hoewel ik sterk ben, dankzij de onwrikbare morele grondslag die door mijn opvoeding werd gelegd, vreesde ik toch dat deze voortdurende vleselijke aanrakingen iets van die begeerten in mij zouden opwekken waarvoor men ons wijselijk schrik heeft ingeboezemd; en, uit de grond van mijn hart, dat nog altijd rein is, smeekte ik God, mij te beschermen en niet te gedogen dat het monster in mij zou oprijzen, zoals vader-overste dat uitdrukte.

Robert eindigt zijn brief met de verzuchting:

Mijn vrome vriend, geef me alsjeblieft raad en dank de hemel dat jij niet aan deze stormen bent blootgesteld.

Alles went echter en na enige tijd begint de jonge vrijgezel zich in de wereld al meer op zijn gemak te voelen. Als de storm nogmaals wordt aangewakkerd – in dit geval door de aanblik van mooie vrouwenbenen – voelt hij wel nog hevige opwindning, maar geen vrees meer. Dat doet zich voor als hij zijn medewerking mag verlenen aan een tableau vivant, waarin een jeugdige tante van hem de rol van Venus vervult. En ze was niet lelijk, ‘ma petite tante’:

Zij was de mooiste vrouw ter wereld; en koket, elegant!... en een voet! en bovendien iets van dat ik weet niet wat, dat tegenwoordig zo zeer in de mode is en dat altijd weer het verlangen opwekt om te ver te gaan.

Omdat die tante zijn hulp nodig heeft bij de afwerking van haar toilet, nodigt ze hem uit op haar slaapkamer, waar ze hem in volle glorie staat op te wachten, uitsluitend gehuld in een roze maillot.

Waarachtig! ik ben geen kind; u begrijpt wel dat ik, als kapitein bij de lansruiters, behept met de nodige nieuwsgierigheid, het een en ander heb gezien. Maar, ik moet zeggen, dat ik nooit zo hevig... geïnteresseerd ben geweest als die avond. Het is tenslotte niet zo maar iets, oog in oog te staan met de benen van je tante!

‘ANTI-KERKELIJKE SCHERTS’

De humor van Droz sprak Busken Huet wel aan, vooral als die een tikkeltje ‘anti-kerkelijk’ uitviel. En dat was nou juist wat hij bij De Veer miste: humor. De Veer was bewonderenswaardig ‘kiesch’, maar geestigheid zocht je bij hem tevergeefs, zelfs waar hij ‘met de theologie een weinig den draak’ stak. De Veer was liberaal en voelde zich een ‘modern’ mens, maar brak niet met ‘het kerkgeloof’. Hij bleef in

de ogen van Busken Huet, die zich wel van de kerk had losgemaakt, een ‘modern theoloog op non-activiteit’.

De Hervormde Kerk in Nederland verkeerde tijdens de hele negentiende eeuw in heftige beroering. Het begon allemaal met het Réveil van Bilderdijk, Da Costa en Groen van Prinsterer. Die conservatieven wilden het gevoelvolle Oud-Protestantisme in ere herstellen en zetten zich fel af tegen het liberalisme, dat steeds meer vat kreeg op het openbare leven en op het geloofsleven. De heftige acties die de Réveil-aanhangers op touw zetten, hadden een averechtse uitwerking. Die maakten velen ervan bewust, dat de kerk de kerk van vroeger niet meer was. De Afscheiding van 1834, waarbij aanzienlijke groepen van eenvoudige zielen de grote moederkerk verlieten, omdat de liberalisering daar het oude geloof had aangetast, werd door het Réveil ongewild in de hand gewerkt.

Maar de Hervormde Kerk kreeg nog meer te verduren. In 1837 stichtten jonge theologen in Groningen het tijdschrift *Waarheid en Liefde*, waarin ze nieuwe geloofsopvattingen tot uiting brachten. Zij verdedigden vooral een nieuwe visie op de mens. Het calvinisme was eeuwenlang uitgegaan van ‘s mensen volkomen en algeheel bederf’, maar onder invloed van de Verlichting en het humanisme waren veel mensen tot andere inzichten gekomen. De sombere opvatting over de verdorvenheid van de mens maakte geleidelijk aan plaats voor een positiever mensbeeld en een ‘humanistisch-optimistische moraal’. De jonge ‘Groningers’ spraken zich in hun nieuwe blad openlijk uit tegen het pessimistische mensbeeld van het calvinisme. ‘De mensch was van nature niet zo zwak en verwerpelijk’, verkondigden zij. Die opvatting komt ons niet opzienbarend voor, maar voor veel protestanten uit die tijd was het zonder meer een grove ketterij.

Het ‘modernisme’, dat enige tijd later van zich deed spreken, greep nog veel dieper in. Net als de aanhangers van ‘den natuurlijke godsdienst’ uit de tijd van De Verlichting beschouwden de ‘moderneren’ de wetenschap als de belangrijkste bron van kennis. Overal gold de ‘autonomie van de geest’, dus ook op het gebied van geloof en moraal, meenden zij. Het denken vormde het hoogste gezag!

Het modernisme vertoonde zich voor het eerst in Nederland rond 1840 aan de universiteit van Leiden, waar ‘de apostel der rede’ Scholten theologie doceerde. Onder invloed van Duitse filosofen en theologen was hij overgegaan tot een rationele benadering van het geloof en de moraal. In het verleden waren de bijbel en ‘het getuigenis des Heiligen Geestes’ altijd de bronnen van het geloof en de wegwijzers op moreel gebied geweest, maar wat moesten moderne mensen met zoiets aan? Scholten handhaafde niettemin het begrip ‘getuigenis des Heiligen Geestes’, maar gaf daar een heel andere inhoud aan. ‘Het getuigenis des Heiligen Geestes, dat was niet een bovennatuurlijke wonderstem in ‘s mensen geest, dat was niet een afzonderlijk, mysterieus orgaan, dat was niet een gevoel (...) maar dat was menselijk-redelijk inzicht, kennis’ (K.H. Roessingh: *Het modernisme in Nederland*, Haarlem 1922)

Scholten was een rationalist, maar hoeveel eeuwenoude denkbeelden hij ook ondergroef, hij twijfelde geen moment aan de absolute en de eeuwigheidswaarde van het christendom. Een andere modernist, Opzoomer in Utrecht, deed dat wel. Voor Opzoomer was het christendom een tijdelijk, historisch verschijnsel, waardevol als ‘schakel in de ontwikkeling van het godsdienstig bewustzijn der

menschheid' (Roessingh). Scholten ging daarin niet met hem mee en er ontbrandde een hevige pen-nenstrijd tussen die twee moderne theologen.

Al deze botsende meningen veroorzaakten spanningen, wrijvingen en verketteringen. Eerst werden de Groningers voor ketters uitgekreten, daarna Scholten en de zijnen, maar de grootste ketter was natuurlijk Opzoomer. Hendrik de Veer, theologische geschoolde liberaal, liet er zich spottend over uit.

Ik heb ook in 't kerkelijke mijn campagnes gemaakt en verzeker u, dat ik niet achter ben gebleven. In mijn jeugd waren de Groningers aan de spits.... Ik heb met de keurbende mijner tijdgenoten de Groningers onder den voet geloopen en met al de onbarmhartigheid en den overmoed, welke aan zoo'n jonge keurbende alle eeuwen door schijnt eigen geweest te zijn, op mijn tijd den staf gebroken over die geantiqueerde Groninger theologie. Daarop hebben wij ons met hart en ziel in den strijd tusschen Scholten en Opzoomer geworpen. We hebben onze portie leerstellige godgeleerdheid doorgeslikt. We hebben de taaiste brokken moraal met het helderste en fijnste merk onzer jongensphilosophie overgoten. Vervolgens hebben we hulde gebracht aan elken nieuwen Duitschen theoloog en elken Franschman, die de wereld verbaasde met zijn fonkelnieuwe wijsbegeerte. Ik heb beurtelings ieder der evangelisten tot den oudsten en meest oorspronkelijken benoemd en sta heden in het centrum van mijn levenstijd, precies gelijk met den meest geavanceerden christen. Niemand, die 't van mij wint in consequentie, in scherp redeneeren, in nauwkeurig onderscheiden.... niemand!

Dit is de humor waarop De Veer zijn tijdgenoten onthaalde. Busken Huet kon er niet om lachen en noteerde naar aanleiding van die passage: 'Men zal mij moeten toestemmen, dat dit niet bijzonder geestig is. Het haalt niet bij de anti-kerkelijke scherts van Droz, die ook een kerkelijk verleden achter den rug heeft, zegt men'.

'DUITSCH GEVOEL'

Wat Busken Huet precies aan Duits gevoel in De Veers *Trou-Ringh* ontdekte, heeft hij niet nader omschreven, maar het laat zich gemakkelijk raden. Busken Huet vindt de schrijver van de *Trou-Ringh* geen realist en geen romanticus, want daarvoor streeft hij te veel 'naar de rehabilitatie van rozengeur en maneschijn'. Met die typering brengt hij De Veer onder bij het Biedermeier, een kunststroming die in de eerste helft van de negentiende eeuw, vooral in Duitsland, tot ontwikkeling kwam. Een tijdlang ademden daar de mode, de meubelvormgeving, de beeldende kunst en een bepaald deel van de literaire kunst een heel speciale sfeer, waarin voor romantische onrust en heftige gevoelens geen plaats meer was. Het was een onwerkelijke sfeer van dromerige tederheid die tot uitdrukking kwam in pasteltinten en sierlijke vormen.

Biedermeier was een spotnaam, die achteraf aan die speciale mode en kunststijl werd gegeven. Die naam kwam in 1850 uit de pennenkoker van de Duitse dichter L. Eichrodt. In het humoristische tijdschrift *Fliegende Blätter* publiceerde hij in dat jaar een reeks satirische gedichten onder de verzamelnaam: *Biedermaiers Liederlust*. Eichrodt schiep daarmee de naam van een stijlperiode, waarbij opgemerkt moet worden, dat de eer van die naamgeving hem niet helemaal toekomt. Twee jaar eerder, in

1848, had Victor von Scheffel in de *Fliegende Blätter* een of meer verhalen geschreven over twee burgermannetjes: Biedermann en Bummelmaier en die twee typen waren voor velen zo herkenbaar en bleken zo kenmerkend voor een heel tijdperk, dat ze daarmee werden vereenzelvigd. Eichrodt smeedde hun namen samen tot 'Biedermaier' en tooide met die nieuwe naam zijn zanglustige hoofdpersoon.

DE HOLLANDSE VROUW IN HET HUWELIJK

Droz en De Veer schreven een loflied ter verheerlijking van het huwelijk, als de ideale leefeenheid, en van het gezin, als de hoeksteen van de samenleving. Droz noemde het gezin 'le pivot de la société' en De Veer had het over 'het gewicht van 't huwelijk voor den bloei en het heil der maatschappij'. Degenen die niet trouwden, onttrokken zich aan hun maatschappelijke verplichting en deden slechts voor spek en bonen mee.

In mijn oog is de toenemende minachting voor het huwelijk, is de afkeer van zijne zorgen en lasten de paalworm van ons maatschappelijk gebouw. De maatschappij rust op het gezin. De wezenlijke deelhebbers in de maatschappelijke vennootschap zijn de huisvaders.

In *Monsieur, Madame & Bébé* en in de *Trou-Ringh* maken we kennis met een stel van die voorbeeldige huisvaders die hun maatschappelijke plichten vervullen en hun vrouw en kinderen met zorgen omringen. Blijmoedig dragen zij de lasten die het gezinsleven hun oplegt. Maar hoe was het in hun tijd gesteld met de lusten?

De gehuwde vrouw uit de *Trou-Ringh* maakt ons in dat opzicht ook niet veel wijzer. Zij maakt een sympathieke indruk, maar blijkt op het gebied van de zeden nogal bekrompen. Ze is, volgens haar echtvriend niet bij de tijd. In haar jeugdijaren heeft zij veel levenslessen ontleend 'aan een paar godsdienstige en zedelijke leerboekjes' en, tot ontsteltenis van haar man, wil ze haar eigen kinderen daar ook mee opzadelen. De huisvader uit de *Trou-Ringh* staat er machteloos tegenover, maar troost zich met de gedachte dat kinderen meer leren van moeders voorbeeld dan van moeders woorden.

Evenals de meeste moeders is mijne vrouw sterk gehecht aan zekere geijkte formules en termen; de bedoelde boekjes nu, waren daarvan voller dan mij lief was. Evenwel, in de handen eener moeder zijn alle boeken goed.

Moederliefde maakt alles goed en dat de vrouw uit de *Trou-Ringh* daarover in ruime mate beschikte, daarvan weet de schrijver ons alleszins te overtuigen. Zij was een goede moeder, maar wat was zij nog meer? Wat De Veer ons over haar vertelt, roept het beeld op van een wat kinderlijke en achtergebleven vrouw, die nooit zelfstandig is geworden en die zich niet aan haar geborneerde en preutse opvoeding heeft weten te ontworstelen. De man voelt zich duidelijk haar meerdere.

Busken Huet heeft zich bij het lezen van bepaalde passages in de *Trou-Ringh* groen en geel geërgerd aan de echtgenoot die daarin aan het woord is. Welke vrouw zou met zo'n man willen trouwen –

vraagt hij zich af. De ik-figuur uit de *Trou-Ringh*, het alter ego van de schrijver zelf, noemt zich liberaal. Maar, zegt Huet, wat is dat voor een liberalisme, dat mensen het huwelijk als verplichting oplegt en van getrouwde vrouwen eist dat ze kinderen krijgen! Busken Huet:

De schrijver van den Trou-Ringh, gelijk men ziet, miskent het betrekkelijk goede recht van het coelibaat, en hecht bovendien, in verband met het scheren van alle mannen over één gepredestineerde kam, te veel waarde aan de moederlijke predestinatie van alle vrouwen (...) Is er dan buiten het huwelijk geen vrouwelijke waardigheid, onafhankelijkheid, gulheid, vrolijkheid meer?

Ter verdediging van *De Veer* moet ik er in dit verband op wijzen, dat één hoofdstuk van de *Trou-Ringh* aan het 'coelibaat' gewijd is en dat de ongetrouwde man die daarin beschreven wordt er bijzonder goed afkomt. Het vierde hoofdstuk over 'Mijn neef de coelibatair' is beslist niet aan Busken Huets aandacht ontsnapt, want hij plaatst het verhaal dat daarin wordt verteld in het rijtje van meest geslaagde stukken uit de *Trou-Ringh*. De neef van de verteller, die erin geportretteerd wordt, is een sympathieke heer, die weinig geld uitgeeft voor zijn eigen genoegens, maar alles over heeft voor een ander. Hij is heel erg gezien 'bij de jonggetrouwde vrouwtjes' die hem voor allerlei zaken in vertrouwen nemen. Ze vragen zijn raad bij het maken van reisplannen, het kiezen van kleuren en stoffen en zelfs 'in zaken van zeer intiemen aard'. Er is in het hele boek van *De Veer* nauwelijks iemand aan te wijzen die zo gunstig wordt afgeschilderd. Maar de vraag, waarom die neef celibatair is gebleven, blijft de verteller bezighouden tot de laatste zin.

Mijn neef behoorde niet tot de zwarte bende der vrouwenhaters, noch tot de hovelingen van de d e m i – m o n d e..... Waarom was hij niet getrouwd?....

Het oordeel van de liberale ik-figuur over ongehuwden is kennelijk iets genuanceerder dan Busken Huet het voorstelde. Maar het is overduidelijk, dat voor *De Veer* het huwelijk de meest normale leefwijze vormde. De man wordt huisvader en de vrouw een goede moeder, die al haar liefde schenkt aan de kinderen. De moeder is 'de profetesse der liefde en zelfverloochening'. Kijk, zegt Busken Huet naar aanleiding van dergelijke uitspraken, zo'n vrouw 'is geheel en al het Hollandsche type':

Als jong meisje en jonge bruid zoo vrij als een vogeltje in de lucht; wat onafhankelijkheid van manieren betreft een Parijsche grisette bijna, verdwijnt zij kort na het huwelijk in de kinderkamer en doet van elke verdere vreugde met ingenomenheid afstand.

DE FRANSE VROUW IN HET HUWELIJK

Bij Droz gaat het heel anders toe: katholiek en op zijn Frans. De vrouwen zijn daar ook preuts opgevoed, maar het wordt hun gemakkelijker gemaakt om zich daarvan te bevrijden. Droz laat de vrouwen een speciale ontwenningsskuur ondergaan. Ze worden op het huwelijk voorbereid door een tactvol opererende pater, die in zijn preek een warm pleidooi houdt ten gunste van de liefde en de lust. Hij

legt de nadruk op de saamhorigheid in het huwelijk en op de genoegens die daarbij beleefd kunnen worden. Over de lasten is al genoeg gepraat, de pater onderhoudt de dames nu maar eens over een onderwerp dat gemakkelijker aanspreekt.

Achting en vriendschap – zegt hij in zijn preek – zijn waardevol en aangenaam in het huwelijk, evenals het dagelijks brood; maar wat jam op de boterham is niet slecht, dat zult u moeten toegeven (...) Een huwbaar meisje is een produkt van de moederlijke huisvlucht, dat nog tien jaar afwerking vereist (...) Tien jaar zijn ermee gemoeid om er een echtgenote van te maken en dan nog eens zes jaar om die echtgenote tot vrouw om te vormen (...) U zult te kampen hebben met uw eigen opvoeding, die erbarmelijk is (...) Ze hebben u ingepakt, misvormd, volgepropt met vooroordelen en maatschappelijke principes, zo zwaar als straatstenen en moeilijker vervangbaar naarmate u deze meer als heilig beschouwt.

(...) Een indrukwekkende echtgenoot die al een beetje kaal begint te worden, is goed; een jonge echtgenoot die van u houdt en ongegeneerd uit uw glas drinkt, is beter. Laat hem maar begaan, als hij uw jurk kreukelt en in het voorbijgaan een zoen in uw nek drukt. Laat hem begaan, als hij bij thuiskomst na het bal, uw spelden losrukt en de veters van uw corsage door de war maakt en dwaas begint te lachen als u van uw stuk raakt. Schreeuw niet meteen moord en brand, als zijn snor prikt en bedenk dat het allemaal komt doordat hij van u houdt. Hij heeft eerbied voor uw innerlijke deugdzaamheid; is het dan verwonderlijk dat hij het omhulsel daarvan liefheeft? Uw ziel is mooi, dat is waar, maar uw lichaampje is ook niet mis, en wie echt liefheeft houdt van alles tegelijkertijd. (...) Probeer niet alleen deugdzaam, maar ook aantrekkelijk te zijn.

(...) Om kort te gaan, prijs u gelukkig als u in uw man iets ontdekt van... O, bijna weer zo'n woord dat uw verontwaardiging zou kunnen wekken; ik wens het u toe, zonder het bij name te noemen.

HENDRIK DE VEER

De schrijver van de Trou-Ringh is nu in vergetelheid geraakt. Zelfs in uitvoerige literatuurgeschiedenissen wordt zijn naam bijna nooit meer vermeld. Knuvelder, in zijn vijf-delig Handboek tot de Nederlandse Letterkunde (1950), noemt De Veer nog wel, voor de volledigheid, maar voegt er meteen aan toe, dat we over die schrijver 'heden ten dage wel zwijgen' kunnen.

In de negentiende en aan het begin van de twintigste eeuw lag dat wel even anders. Over De Veer en zijn boek werd toen heel gunstig geoordeeld. De Groot, Leopold en Rijkens schreven rond 1900 in hun Nederlandsche Letterkunde:

Denkt men bij den naam van Van Koetsveld onwillekeurig aan zijn 'Schetsen uit de pastorie te Mastland', bij dien van Hasebroek aan zijn 'Waarheid en Droomen', bij dien van Beets aan zijn 'Camera Obscura', – bij den naam van De Veer plaatst men even zeker zijn 'Trou-Ringh voor 't Jonge Holland'. Dat ééne frissche, prettige boek zal, meer dan zijn romans ('Frans Holster', 'Overtroffen', 'Halfbloed') en zijne Kerstvertellingen, de herinnering aan den schrijver levendig houden.

De literatuurhistoricus Jan ten Brink prees in de jaren '80 van de negentiende eeuw 'de Veers achtenswaardig talent als verteller' en zelfs de kritische Busken Huet waagde zich aan de uitspraak, dat de *Trou-Ringh*, die hij beschouwde als 'de uitdrukking van een persoon en tegelijk van eene rigting', ondanks alle gebreken die hij erin aantrof, 'eenmaal zal worden medegeteld in onze nieuwe Litterarische geschiedenis'.

Hendrik de Veer werd geboren in 1829. Doordat hij al op heel jeugdige leeftijd zijn ouders verloor, bracht hij een groot deel van zijn jeugd op kostschool door. 'Ik kwam op school als een kind en ik ging heen, toen ik reeds bijna volwassen mocht heeten', schreef hij zelf daarover.

Na zijn kostschooltijd ging hij theologie studeren in Utrecht, waar hij met grote belangstelling de colleges van de filosoof en theoloog Opzoomer volgde. Dat De Veer zich in de omgeving van die leermeester ontwikkelde tot een modernistisch theoloog, is niet verwonderlijk en het verklaart wellicht ook het feit dat hij het ambt van predikant slechts tijdelijk bekleedde. In 1854 werd hij beroepen in Meerkerk (Zuid-Holland), in 1857 in Wormerveer en tenslotte in 1859 in Delft, waar hij het na vijf jaar voor gezien hield. De Veer stapte in 1864 over naar het onderwijs.

Door een onderwijswet uit 1863 was een nieuw schooltype in het leven geroepen: De Hogere Burgerschool (HBS). Toen in 1864 in Delft zo'n school werd opgericht, kreeg De Veer daar de functie van directeur. De Veers nieuwe beroep stond zijn schrijverschap niet in de weg. Vóór 1864 had hij al enige schrijffactiviteit ontplooid en zelfs al een roman geschreven – onder schuilnaam – maar in de jaren die volgden kwam hij pas echt op dreef. Vanaf 1867 publiceerde hij regelmatig schetsen in het tijdschrift *Los en Vast*, dat in het jaar daarvoor was opgericht. De eerste bijdrage van zijn hand die daarin werd opgenomen, kreeg als opschrift: 'Drie hoofdstukken uit een Hollandsch "Monsieur, Madame & Bébé"'. Die drie hoofdstukken waren bestemd voor zijn *Trou-Ringh*, die een jaar later zou verschijnen.

In 1871 ging De Veer in de journalistiek. Hij werd hoofdredacteur van *Het Nieuws van den Dag*, als opvolger van Simon Gorter. Op het afgelegde levenspad had hij Simon Gorter al eens eerder ontmoet en hij was hem zelfs al eens eerder opgevolgd, maar toen nog als predikant. Gorter was ook als theoloog en predikant begonnen, maar al heel gauw in het journalistieke vak gedoken, dat hij zeker nog jaren zou hebben uitgeoefend, als de dood hem niet op drieëndertig-jarige leeftijd uit het leven had weggerukt. Simon Gorter heeft de Nederlandse literatuur een onschatbare dienst bewezen, niet zozeer door litteraire werken te scheppen, als wel door het leven te schenken aan zijn zoon Herman Gorter, de beroemde tachtiger en dichter van het gedicht *Mei*.

De Veer bleef als hoofdredacteur aan *Het Nieuws van den Dag* verbonden tot 1890. Verschillende keren werd door het blad een boek van De Veer uitgegeven als 'Premie van Het Nieuws van den Dag'. Eén van die boeken was *Moderne Schaduwbeelden* (1885), waarin vier verhalen werden opgenomen, waarvan enkele nogal wat autobiografisch materiaal lijken te bevatten. Er staat onder meer een verhaal in over een HBS-directeur en – nog doorzichtiger – een verhaal over een jongen die verliefd raakt op zijn nichtje. Dat verhaal herinnert aan twee levendige hoofdstukken uit de *Trou-Ringh* en bevestigt het vermoeden, dat enkele nichtjes in het leven van de jonge Hendrik de Veer een bijzondere rol hebben gespeeld en voorwerp van zijn ontlukende liefde zijn geweest.

PRILLE LIEFDE

Het derde hoofdstuk uit de Trou-Ringh draagt als opschrift: 'Twee slachtoffers der maatschappelijke conventie'. De ik-figuur die in de hele Trou-Ringh aan het woord is, vertelt hierin hoe hij als jongen een geregeld bezoeker was in het huis van zijn oom, die drie aardige dochters had. Die meisjes gingen vrolijk en spontaan met hem om, wat ook heel goed kon, doordat hij een neef van hen was.

Een neef is dan ook een onwaardeerbare schat voor jonge meisjes. Met een neef kunnen zij sollen en dartelen, zonder dat ze zich telkens prikken aan de doorns van conventie en schuchterheid. Een neef is een soort van geïdealiseerde broer (...) De groote tuin van mijn oom was 't tooneel onzer schuldelooze spelen. Hij zag ook onze even onschuldige vertrouwelijheid, ons argeloos dartelen aan den rand van gewaarwordingen en hartstochten, die, helaas! menigeeen vóór zijn zestiende jaar reeds naar beneden getrokken hebben – doch in zulk een omgeving blijft men lang jong en lang kinderlijk...

De nichtjes zijn op een speciale, maar niet onaangename manier plaagziek en de aard van hun plagerijtjes verandert met de jaren. Als de jongen al iets heer-achtigs over zich krijgt, beginnen ze vooral zijn uiterlijk te bekritisieren.

In die tijd werd ik erger dan ooit door mijn nichtjes geplaagd. De meisjes zijn zoo verzot op haar monopolie van kleine coquetterie, dat zij elken strooper op dit gebied met vereende krachten aanvallen. Als ik, netjes tot in de puntjes, bij oom en tante kwam, werd ik van alle kanten bekeken, om- en omgedraaid, voor den spiegel gezet en mijn toilet werd regelmatig aan een nieuwe kunstbewerking onderworpen. 'Mijn das zat niet mooi genoeg.' De knoop, die mij zoo veel moeite gekost had, werd onbarmhartig losgetrokken, en ik moest stil zitten als een automaat tot er een nieuwe knoop gelegd was. 'Mijn haar zat als een ragebol.' De fijne blanke vingertjes woelden in mijn nette kapsel en bedierven 't voor den heelen dag. 'Ze konden me zoo niet vertoonen aan de menschen, als er eens iemand kwam; ze zouden voor geen geld van de wereld met mij wandelen; 't was een familieschandaal dat iemand er zóó uitzag'....

Geleidelijk krijgt de ernst de overhand en komt er een einde aan de gezellige stoeipartijen.

Helaas die oogenblikken van uitgelaten vroolijheid waren de stuiptrekkingen onzer zalige zorgeloosheid. De eerste verschijnselen er van nam ik bij mijzelfen waar. Ik voelde, dat ik niet straffeloos schier dagelijks in onmiddellijke aanraking kwam met die lieve handjes, wier schoonheid ik tot op dien tijd niet had gezien. Ik begon erg te krijgen. Ik begon te merken, dat mijn nichtjes in meerdere of mindere mate schoon waren. Ik begon te begrijpen, dat wat ik instinctmatig in de verte had gezocht, niet in de verte lag, maar in mijn nabijheid, mijn onmiddellijke nabijheid.

De jongen komt tot het besef, dat hij zich tot het jongste nichtje sterker voelt aangetrokken dan tot haar zusjes en zijn gevoelens van vriendschap maken al gauw plaats voor gevoelens van andere aard. Maar het leven wordt daardoor gecompliceerder. De gesprekken verlopen steeds moeilijker.

Al wat wij elkaar te vertellen hadden, dat hadden wij sinds zeven jaar elkander dagelijks verteld. Er was geen twijfel aan, wij waren uitgepraat. Meer en meer kwam ik tot de vreeselijke ontdekking, dat het lieve kind zich in mijn zaligste oogenblikken soms doodelijk verveelde. Driemaal betrapte ik haar, dat zij de oogen gesloten had, terwijl haar vriendelijk kopje tegen mijn schouders rustte...., de eerste maal heette 't van zaligheid...., de tweede maal was 't de schuld der ondergaande zon, die haar de weemoedige gedachte had ingefluisterd, dat ook ons geluk eens zou kunnen eindigen...., de derde maal had de warmte 't gedaan, die vreeselijke warmte!

Ik wist maar al te goed wat ik er van denken moest, en toch kwam 't niet in mij op, eenige verandering en verfrissing van elders aan te brengen. Alle onderwerpen, die niet tot thema hadden: 'Hoe gelukkig ben ik,' en 'Waar is eene liefde als de onze,' schenen mij prozaïsch toe....

Hij die met zijn meisje een boek las of over alledaagsche onderwerpen sprak, hij moest, dacht me, een kruideniersziel in den boezem omdragen, kon nooit waarachtig liefhebben en idealisch gelukkig zijn. Dus begon ik maar altijd over onze, en vooral over mijne liefde.

Daarna liep het helemaal verkeerd met hun liefde. Dat kwam vooral door toedoen van anderen, meent de verteller, door de bemoeizucht en roddelpraatjes van mensen die zich door het 'zoogenaamde fatsoen' en de 'conventie' lieten leiden.

Het verhaal over deze jeugdliefde werd pas in latere drukken aan de Trou-Ringh toegevoegd. Ten Brink vond het geen aanwinst: niet belangrijk zo'n liefdesgeschiedenis, zo'n 'vreemd mingeval'! Met dat oordeel zal niet iedereen instemmen. Het verhaal heeft, net als het verwante verhaal in *Moderne Schaduwbeelden* (1885), iets echts en geloofwaardigs. Het geeft een beeld van mensen in een ver verleden, het is een tijdsdocument of – om het met de woorden van Busken Huet te zeggen – het is 'uit historisch oogpunt, de uitdrukking eener eigenaardige wijze van denken en gevoelen'. Die 'eigen aard' maakt de Trou-Ringh persoonlijk en als algemeen menselijk herkenbaar.